ØHLENSCHLÆGER OG OSSIAN

Til forklaring af et sted i Guldhornene.

AF

CARL ROOS

I sin lille indledning til oversættelsen af *Hakonskvadet* (Almuelæsning 1800, 34 ff.) udvikler Øhlenschlæger, at menneskene i gamle dage var mere poetiske end de blev efter at oplysningen havde bredt sig. Det var den lære Blair og Herder havde forkyndt. Blair i sin *Dissertation on the poems of Ossian*. Beviset finder Øhlenschlæger i de digte, „som vore forfædres naboer, bjergskotterne, og vore forfædre selv have frembragt, hvilket vi kunne se af de usammenhængende stumper, der er reddede fra tilintetgørelsen". Hermed sigter han til Ossian.

I sit samtidige prisskrift: *Var det gavnligt for Nordens skønne litteratur, om den gamle nordiske mythologi blev indført og almindelig antaget i stedet for den græske* (Minerva 1801, bd. 63, 272 ff.) gaar han igen ud fra paastanden, at fantasien aftager i samme forhold som „den dannede fornuft og dens abstraktionsevner" voxer. Begejstret for det gamle afviser han den tyske æstetiker Sulzers paastand om nordboernes barbari; saaledes den af Sulzer genopvarmede historie, at nordboerne ved deres gilder brugte faldne fjenders pandeskaller til drikkekar. Øhlenschlæger ved ikke, at historien beror paa en fejloversættelse i Ole Worms latinske gendigtning af Regner Lodbrogs dødssang, han drager slutning ud fra selve drikkelagets omstændigheder og understreger dernæst, at det nordiske mytologiske verdensbillede udelukker paastanden om barbari. Efter at have givet et rids af mytologien, indrømmer han, at fredelige sysler træder tilbage i gammel nordisk poesi, saaledes ogsaa erotik. At erotik ikke mangler helt, konstaterer han ved hjælp af Regner Lodbrogs tale til Thora. Men, føjer han til, trods mangelen lader den gamle sagnverden sig meget vel anvende af en moderne digter; intet forhindrer ham i at tilføje det manglende og lægge „mere erotisk blidhed i sine skildringer end der findes" hos de

gamle. Ewald har gjort det, se *Balders Død*. Dernæst følger: „Den der især kan tjene til mønster, hvorledes dette slags digte skal behandles, er i mine tanker Ossian. Hvo vil nægte, at elskelig blidhed, blandet med mandigheds aand tonede fra strengene paa denne store naturdigters harpe, og hvor let lader ikke den næsten ubegribelige smag, som udmærker hans digte sig anvende paa nordiske sagn og emner, som hvad en vis karakter angaar dog ligner de skotske meget".

Det anviste mønster, Ossian, fulgte han derpaa selv i den uafsluttede nordiske fortælling *Erik og Roller*, som han skrev 1801—02, men kasserede, da der var trykt 12 ark. — Jeg læser den i Viggo Bierrings udg. fra 1897, Ossian citeres efter Tauchnitz-udgaven 1847.

Ossianindslaget[1], som hvad det stilistiske angaar er iøjnefaldende, er naturligvis forlængst bemærket, dog kan det alt sagte suppleres og systematiseres. Ossian har ikke blot sat sit mærke paa stilen. Viggo Bierring peger paa et par utvetydige steder (hans udgave s. 114 og 139). Ogsaa landskabet, klippelandet, henleder tanken paa forbilledet, hvad digteren er sig bevidst. Han afbøder derfor tanken paa Ossian ved at lade Roller afbryde sig selv, da han har paabegyndt det „Ossianske" kvad: *Skjul dig, du storm, mellem fjeldene, i de dybe kløfter* etc. Roller indskyder: „I maa vide det er i Norge". Visse situationer er Ossianske, saaledes slaar Øhlenschlægers kæmper ligesom Ossians 3 gange paa deres skjold (s. 34, 76). Karaktererne er beslægtede. Øhlenschlægers sympatiske karakterer er „gode mennesker". Ossians Fingal byder sin søn: Be thou in battle a roaring storm; mild as the evening sun in peace (The War of Inisthona 204); da Fingal (Temora 366) bliver spurgt: Dost thou always delight in blood? In the tears of the sad? svarer han: No . . . Fingal delights not in blood. Tears are wintry streams that waste away my soul . . . Han kan blot ikke modstaa the mighty voice of war. Øhlenschlægers unge helte er som Ossians tillige skjalde og strømmer over af følelsesfulde kvad. De bevæges paa samme maade af piger, der er blonde og hvidarmede og med snehvidt bølgende barm. De er ædle overfor fjenden: „Frygter ej, raabte Erik [nemlig til en afvæbnet fjende], Nordmænd strider ej mod værgeløse" (s. 48). Saaledes siger Fingal til Ossian (Temora 366): My fathers trace my steps; my deeds are pleasant to their eyes. Wherever I come forth to battle, on my field, are their columns of mist. But my arm rescued the feeble; the haughty found my rage was fire.

[1] Se Vilh. Andersen, Da. Literaturhistorie III 27.

Never over the fallen did my eye rejoyce. For this my fathers still meet me, at the gates of their airy halls, tall, with robes of light, with mildly kindled eyes etc.

En sælsom karakter er den gamle mand, til hvem heltene kommer og som skænker dem det lidet han ejer af spiseligt, „thi jeg er ikke sulten". Han har mistet sin elskede datter, og af sorg „lever (jeg) af maanen og stjernerne og af skyerne. Jeg er ikke længere her nede paa jorden, det lader kun saa — Jeg svæver højt oppe. Ser I deroppe i det blaa" (s. 96). Han tilhører allerede, skønt i live, det luftige plan, hvor den døde datter færdes sammen med de andre, der — som det andetsteds (s. 28) hedder — er „forklarede". Hans tro paa aandelivet i skyen er — som vi skal se — Ossiansk.

Direkte overtaget fra Ossian er udtrykket *Fingals skjold* som betegnelse for maanen (s. 91). Bierring peger derpaa, men giver en mangelfuld note. Det hedder hos Øhlenschlæger (og det er digteren selv, ikke nogen af hans helte der taler): „Fingals skjold brændte over søen paa himlen i sin underlige blodlue og beklædte den med sit trolddomsskin". Hos Ossian er sammenligning af skjold og maane gængs, udført i mange variationer. Saaledes lignes Fingals skjold med the rising moon (Fingal 216); i Carric-Thura (151) sammenlignes skjoldet med the full-orbed moon, when she moves darkened through heaven. I Temora (307) siges Fingals skjold at være terrible like the bloody moon ascending through a storm; skjoldet kaldes tillige flaming. I Fingal endelig (s. 225) hedder det: take this shield of blood.

Disse steder om det maaneformede, blodrøde eller ildfarvede skjold kunde suppleres med andre, men ikke fra de partier af „Sangene om Selma", som Goethe overs. i Werther. Bierrings antagelse, at Øhlenschlæger kun skulde have kendt Ossian herfra, er uholdbar. Hans bemærkning, at „Maanens blodlue" skulde findes hos Goethe i „næste linje" beror paa fejlhuskning. Det ses overhovedet ikke, hvortil der hentydes. Skønt Øhlenschlægers natur var saa ubeslægtet som nogen med aanden i Ossian, viser *Erik og Roller*, at han i disse aar laa under for indtrykket af Ossians dengang saa overraskende ny poesi, hvis suggestive kraft jo forøvrigt endnu ikke har tabt sig. Hvis tilegnelsen har været overfladisk, har den dog samtidig været alsidig. Fortællingen *Erik og Roller* vidner desuden om, at lekturen har omfattet mere end et enkelt afsnit. For digteren, der ikke kunde engelsk, var Ossian tilgængelig baade paa tysk og dansk (Alstrups Overs. i

2 bind 1790). Ossianrusen varede kun kort; Øhlenschlæger glemte snart den skotske digter; hverken i breve eller i Erindringerne synes Ossians navn nævnt.

2:

Ida Falbe-Hansen hævder i anmærkningerne til udgaven af *Digte 1803*, at det nu „ikke er de nordiske eller skotske barder, han — som i prisafhandlingen af 1800 vil tage til mønster", men derimod Ewald og tyskerne.

Deri har hun ret, men det udelukker ikke, at ogsaa samlingen 1803 bærer mærker af Ossianlekturen. Ikke alene optager digteren heri den allerede 1800 offentliggjorte overs. af Goethes *König in Thule*, hvis sceneri og karakterer er Ossianske, men ogsaa omdigtningen af *Germand Gladensvend* (DgF. 33) under titelen *Valravn* vidner derom. Heltinden døbes med det berømte Ossiannavn: Minona, der genfindes i Goethes oversættelse af Sangen om Selma; Øhlenschlæger gør hende til „Skotlands lyst", mens hun i folkevisen er kongens datter af England. Hun vinker til sin elskede, Harald, fra „Skotlands fjerne lande" og Haralds skæbnesvangre flugt i fjederhammen gaar til Skotland. Det er som et ekko fra prisafhandlingen, der kaldte skotterne vore „forfædres naboer". I døden forvandles Minona til en „sølvklar sky". At den afdøde gaar over i skyverdenen er samme forestilling som den gamle mand i *Erik og Roller* nærede.

Ogsaa i *Bjergtrolden*, der indleder *Digte 1803* synes Ossian at have afsat spor. Handlingen udspilles i et udansk landskab, fyldt med klipper. Det kaldes som i *Erik og Roller* Norge, men de bragende storme, de blege stjerner, de vaagende aander, troldens øje, der gløder blodigrødt som ogsaa Valravnens, endelig den i taagen vildfarne unge kvinde erindrer om den skotske barde. Dog ikke navnet: Svanhvide. Der optræder en drage, der „hvisler". Den hvisler gennem „tidsler", men tidslen er ikke norsk, den er Ossians bomærke, hans særlige blomst i den grad, at den hos ham i forening med egen saa at sige repræsenterer plantevæxten. Som følge af lokaliseringen til Norge erstatter Øhlenschlæger egetræet med granen.

Med disse uomtvistelige Ossianske spor in mente er det ikke uberettiget at søge videre. Vi underkaster det digt, der literaturhistorisk set er samlingens hovedstykke en prøve: *Guldhornene*.

3:

Guldhornene falder som bekendt metrisk set i to skarpt adskilte dele. Det afsluttes med et episk parti, der bestaar af 5 4-linjede strofer, hvis korsrimede 4-takts vers er traditionelt regelmæssige. Denne gruppe danner en afsluttet helhed, der vel kunde staa alene. Ved første vers: Tvende glimt fra oldtidsdage etc. er det verbalt forbundet med det foregaaende, hvor det hedder: Giv et glimt tilbage.

Ideen er, at et vist „de", der ikke karakteriseres nærmere, skænkede en sen efterslægt „helligdommen", dvs. visse af „guddomsglorien" ombævede „evighedens underværker". De tog dem atter tilbage, da menneskene i deres mangel paa sans ikke vurderede dem ret.

Den første gruppe, der er paa urimede frie vers, bringer forhistorien. Denne berettes i repliker med episke indlæg, altsaa som et slags drama med udførlige sceneanvisninger. Vi erfarer, at „glimtet", der gentog sig, havde skikkelse af to guldhorn. Hornene er „vor gave". Det vi, der taler og træder i aktion, en kreds af „forklarede Høje" eller „Gamle", er fremkaldt af menneskene med en bøn, men bønnen synes ved første blik underlig nok ikke rettet til dem. Den er rettet til de „gamle hensvundne dage". Dog kan de „forklarede" opfattes som personifikation af de „gamle dage". Det talende vi henvender sig dels til menneskene, hvem de er venligsindede, omend de gør forskel mellem dem der „raver i blinde" og „de sjældne faa"; dels henvender de sig til et væsen, som de kalder den „store aand for de svundne tider". Til denne store aand, der maa betragtes som deres specielle skytsaand, taler de om „Guddommen" og det „evige". Den store aand synes paa en vis maade at staa over det talende vi, men tillige at rangere under „Guddommen". Guddommen er tillige samtidig tilstede saavel i aanden som i dem selv, desuden i alle rigtig indstillede mennesker og i alt levende liv fra solen til den lille viol. Denne forestilling hører imidlertid ind i en anden idékreds, den tyske, og kommer os ikke ved her.

Den store aand udtaler sig ikke; den er tavs og fjern. Derimod er det talende og agerende vi i stærk bevægelse.

Det lokaliseres. Det befinder sig i de „øvre regioner", „over klippetinder", „i skyernes sale", hvor det „suser", det aabenbarer sig i storm, dets ord er „lufttoner".

Det er flere i tal; det samles, naar der skal ske store ting paa jorden. De store ting frembringes af det og menneskene i forening. Det imødekommer menneskenes begær; det vaager og griber ind.

Det er ikke let, maaske ikke engang muligt, saa lidt som ønskeligt, at faa logisk sammenhæng i de ekstatiske visioner, men det er muligt at udskille visse enkelte forestillingselementer og henføre dem til deres kilde. Saaledes er kilden til Hrymfaxe etc. jo klar.

Klart er endvidere det negative, at de luftige væsener i skyernes sale ikke har noget at gøre med den nordiske mytologi, saaledes som Øhlenschlæger kendte den. Spørgsmaalet bliver da, om de er skabt af digterens frie fantasi eller er kendt andetsteds fra.

Vil man naa et resultat, maa man gøre sig præcis rede for hvert enkelt ord i skildringen. Vi maa spørge hvad ordene kan betyde, og hvad de maa betyde i kontexten.

De beskrivende vers lyder:

De sig møde, de sig møde,
de *forklarede Høje,*
kampfarvede røde
med stjerneglans i øje.

Og senere:

Over klippetinder
det atter bruser.
Stormenes sluser
bryde med vælde.
Over Norges fjælde
til Danmarks dale
i *skyernes sale,*
de *forklarede Gamle*
sig atter samle.

Det fremhævede er (med een undtagelse) altsammen behandlet i *Den danske Ordbog,* men som det synes mig med et delvis tvivlsomt resultat.

Ifølge D. O. kan *forklare* betyde: at lade fremtræde i ny og herligere skikkelse eller form, give overjordisk skikkelse og væsen. Med denne sidste betydning fungerer det i Bibelen og her; der henvises til Guldhornenes de forklarede Gamle. Det kan tilføjes, at *forklare* i denne betydning allerede findes i *Erik og Roller* (se ovenfor). Ifølge D. O. kan *de Gamle* betyde: mennesker som hører hjemme i svunden tid, fortidens mennesker, forfædrene. Guldhornstedet anføres ikke som exempel. Det citeres overhovedet ikke under stikordet *Gammel.* Under dette stikord erfarer vi derimod, at enkelttalsformen (altsaa ikke flertalsformen) kan bruges om Guddom (den Gamle deroppe bag skyen, den Gamle af dage).

Ifølge D. O. (idet vi delvis slutter *e silentio*) synes Guldhornstedet: de forklarede Gamle da at maatte betyde: Forfædrene i ny og herlig, overjordisk skikkelse. Digteren har tænkt paa mennesker ikke paa Guder.

Sideordnet de forklarede Gamle, som betegnelse for samme væsener, staar i digtet: *de forklarede Høje*. Ifølge D. O. kan *høj* betegne: det som er større end det almindelige, fornem, mægtig etc., men denne betydning finder D. O. ikke i vort sted. Uden at nogen anden samtidig kilde anføres udlægges *de forklarede Høje* som *guddommelige væsener*. Der tilføjes dog, at *høj* i denne betydning hører hjemme „især i forbindelsen den Høje eller (oftere) den Højeste". Ligesom ved *gammel* er tallet betydningsfuldt. Flertallet de Høje i betydningen guddommelige væsener vilde ifølge D. O. være en unormalitet.

Dette er naturligvis intet argument; unormaliteter hører til digterens rettigheder, men antager vi den foreslaaede unormale betydning her kommer vi i vanskeligheder med kontexten.

Der er for det første epitetet. Hvilken mening giver de *forklarede* Høje, hvis Høje er gudd. væsener. Hvorledes kan gudd. væsener blive mere forklarede end de ifølge deres natur fra først af, er? Hvorledes kan gudd. væsener forholde sig anraabende til den „store aand for de svundne tider", og hvorfor taler de om guddom og evighed som noget udenfor dem selv. Endelig, hvis de forklarede Høje er guddommelige væsener, hvorledes kan de da samtidig være menneskelige forfædre, hvad de ifølge den synonyme betegnelse *de forklarede Gamle* er?

Betydningen guddommelige væsener fører ind i en labyrint.

Vi forsøger at komme ud af den ved at betragte de andre epiteter. Luftaanderne siges at være „kampfarvede røde, med stjerneglans i øje". Kampfarven er underlig, da der ikke er tale om kamp, og hvilken logisk forbindelse er der mellem kampfarve og stjerneskin i blikket?

D. O. betegner *kampfarvede* som et exempel paa „mere tilfældige, især litterære sammensætninger"; *røde* siges brugt farvesymbolsk for at betegne „voldsom ophidselse"; stjerneglans endelig siges anvendt i „uegentlig" betydning for „straalende glans".

Da ordbogen i intet tilfælde aabner noget perspektiv bagud, maa man antage at den anser de Øhlenschlægerske udtryk som produkter af hans egen frie fantasi. Med denne antagelse som udgangspunkt vender vi tilbage til Ossian.

4:

Ossian har sit geografiske centrum i Højskotland, det land, som efter Øhlenschlæger beboedes af „vore forfædres naboer" „bjergskotterne": Ossian kalder det Morven. Ossian skildrer bjergskotternes liv i krig og fred. Freden gaar med jagt, elskov og fester. Festen betegnes stereotypt som the feast of shells, drikkelaget i fædrenes hal, hvor drotten, the chief of shells, præsiderer. Shell er betegnelsen for drikkekarret. Krigen føres af de dels blonde og blaaøjede, dels mørkhaarede og dunkeløjede skotter hovedsagelig mod Erin (Irland) og dets „rødhaarede" helte, samt mod Lochlin. Lochlin er navnet paa Orknøerne, der betegnes som skandinaviske. Orknøerne hørte som bekendt under den dansk-norske krone indtil 1469. Saavel i krig som i fred er skotterne omgivet af klipper, taage og storm.

Den Ossianske mytologi kender ingen højeste raadende Guddom. Der hentydes vel af og til til aander af højere orden end afdøde menneskers, men de beboere af luften som vi præsenteres for er altid fremfarne heltes aander. Saaledes udtaler en helt foran døden: Another song shall rise. My soul shall depart in the sound. My fathers shall hear it in their airy hall. Their dim faces shall hang with joy from their clouds, and their hands shall receive their son (Berrathon 380). Naar heltene falder og de hvidbarmede piger dør, lever de videre i skyernes taageverden; om de fejge hører vi intet. De fremfarne helte antager selv taageform og fører vaaben af taage. De jager frem i storm eller dvæler paa sky og taageslørede klipper. Fra skysalen eller klippetoppen taler de til efterslægten om fortidens herlighed, der er forbi (slg.: Oldtidsbedrifter anede trylle, men i mulm de sig hylle, de gamle skrifter, (slg. ovenfor s. 1: „usammenhængende stumper"); gamle, hensvundne dage, da det straalte). Undertiden afslører de, hvad fremtiden bærer i sit skød.

Heltene omgaas fortrolig med de fremfarne forfædre: Not unknown are the deeds of our fathers ... Let each warrior strike his shield. Spirits may descend in darkness, and mark us for the war (Cath-Loda 132). I Berrathon (381) hedder det: O king! I behold thee sitting on the mist, dimly gleaming in thy arms. Thy form now is not the terror of the valiant. I is like a watery cloud ... — Fingal (Temora 366; slg. citat s. 2 nederst) føler sig paa slagmarken altid omgivet af fædrenes aander. Aanderne bringer bud om død: Why art thou so dark, Slimora, with all thy silent woods. No star ... No moon ... But the meteors

of death are there; the grey watery forms of ghosts (Death of Cuthullin 292). Aanderne advarer: Some ghost, the friend af Fingal, has forewarned us of the foe (Carthon 158).

De fjendtlige beboere af Lochlin, skandinaverne, har til adskillelse fra skotterne en slags kultus. Ved the stone of power dyrker de folkefaderen, luftens søn, Loda eller Cruth-Loda (Odin). Men Loda og dem han samler hos sig, slægten og folket, boer ligesom de skotske helteaander over eller i skyen og er som de andre taageformede. Han siger: I come abroad on the winds; the tempests are before my face. But my dwelling is calm, above the clouds; the fields of my rest are pleasant. (Carric-Thura 147).

Med sine taagevaaben angriber Loda Fingal, men magtløs udenfor sit eget land, spaltes han af Fingals sværd og flygter med klage (Carric-Thura 148).

Luftaanderne betegnes ofte som graa. Dette udelukker imidlertid ikke, at de ligesom de levende faar farve. Om en helt hedder det (Fingal 230), at han moves before his arms like an angry ghost before a cloud, when meteors enclose him with fire. En anden helt henvender sig i bøn til aanderne: Bend forward from your clouds, ghosts of my fathers ... Lay by the red terror of your course (Dar-Thula 287). Aanderne stiger ned som a stream of light, a ridge of fire (Carric-Thura 151), in dark red beams of fire (Sul-Malla 201). I den dissertation af *Blair*, der ledsagede digtene fremhæves et lignende sted, hvor den faldne helt Crugal stiger ned til efterslægten paa (eller som) a dark red stream of fire ... His eyes are like two decaying flames. Under kampen antager aanderne samme farve som de levende; ogsaa de er beams of fire, flames in war. Fingal moves like a pillar of fire. I Kampen faar de farve; farven (Øhlenschlægers kampfarve) er rød som ild og blod; slg. shower of blood (Carthon 158).

Den røde kampfarve koncentreres i blikket. Betegnelsen red eyes eller red-rolling eyes er gennemgaaende. Udtryk som his eyes rolled red in his rage; the fire of valour burnt in his eyes; øjne som a furnace of fire, flames of fire o. l. vender idelig tilbage; slg. the fire of battles was in his eyes.

Lys- og ildbilledet kan skifte karakter. Til kvindelig skønhed hører øjne som stars of light; en skøn kvindes øjne er som rolling stars. Stjerneglansen ledsager kvinden ud over døden. Om en kvindelig aand hedder det: a red star with twinkling beam looked through her floating

hair (Temora 356). Forbindelsen mellem stjernernes skin og aandernes taageskikkelse er imidlertid intim ogsaa for de mandlige aanders vedkommende. Stjernelyset skinner gennem dem: The stars dim-twinkled through his form. Det ovenfor citerede sted fra Temora 366 ender med at ligne Fingals aand med en Skytaage: When we see the stars behind it with their weeping eyes.

5:

Det staar fast, at Øhlenschlæger kendte Ossian. Han kaldte ham 1800 et mønster; inspireret ogsaa af den beundrede Goethes positive forhold til Ossian laante han 1801—02 poetiske blomster fra ham. Vi har i selve gennembrudsværket, *Digte* 1803 konstateret sikre spor af ham og er endelig standset ved en række udtryk i Guldhornene, som Den danske Ordbog forklarer paa en maade, der fører ind i en labyrint. Vi har grebet til Ossian og fundet, at med ham som forudsætning ordner alt sig smukt.

De forklarede Høje og *de forklarede Gamle*, der af Øhlenschlæger bruges synonymt, betegner ikke, som D. O. lader formode, guddommelige væsener, men forfædre, der efter døden paa valen fortsætter existensen i skyernes sale.

Det er rigtigt, at *rød* er farvesymbol for voldsom ophidselse; det stemmer med Ossian; men det er ikke rigtigt, at *kampfarvede* er en „tilfældig" sammensætning; den er historisk betinget som en extrakt af Ossian. Det er endelig ikke rigtigt, at *stjerneglans i øjet* er anvendt i „uegentlig" betydning. Den er ment højst egentlig. Den er en reminiscens af Ossians stjerner, der som taarefulde øjne skinner gennem de henfarne forfædres taageskikkelse. Forfædrene, der vaager, træder hos Øhlenschlæger i aandelig kamp for efterslægtens vel, men med Ossiansk tungsind forudser de udgangen, der altid er døden. De har vilje og begrænset evne til hjælp, men aner det forgæves deri. Derfor *stjerneglansen*, der ikke betyder „straalende glans", men vemod.

Saalidt som Hrymfaxe etc. er skabt af Øhlenschlægers fantasi, saalidt er de forklarede Høje etc. det. De er hans — maaske sidste — laan fra Ossian.